

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy Jiřího Zemánka a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **T. B.**, zastoupeného JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem se sídlem Symfonická 1496/9, Praha 5, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 18. 8. 2022, č. j. 17 Co 242/2022-46, a proti výrokům II. a III. rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 9. 5. 2022, č. j. 37 C 118/2021-32, za účasti **Městského soudu v Praze** a **Obvodního soudu pro Prahu 2**, jako účastníků řízení, a **České republiky – Ministerstva spravedlnosti**, se sídlem Vyšehradská 424/16, Praha 2, jako vedlejší účastnice řízení,

t a k t o :

- I. **Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 18. 8. 2022, č. j. 17 Co 242/2022-46, a výroky II. a III. rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 9. 5. 2022, č. j. 37 C 118/2021-32, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.**
- II. **Tato rozhodnutí se proto v rozsahu uvedených výroků ruší.**

O d ů v o d n ě n í :

I. Průběh předchozího řízení a obsah ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) a výroků II. a III. v záhlaví citovaného rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) s tvrzením, že jimi byla porušena základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních

práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 9 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 95 odst. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu obvodního soudu sp. zn. 37 C 118/2021 se zejména podává, že stěžovatel se jako žalobce domáhal po žalované v České republice – Ministerstvu spravedlnosti odškodnění újmy na zdraví, a to ve výši 476 250 Kč. Uvedená újma ve smyslu zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „zákon č. 40/1964 Sb.“) mu měla být způsobena tím, že dne 21. 7. 1989 byl jako občan bývalé Německé demokratické republiky zatčen při pokusu přejít hranice z ČSSR do Spolkové republiky Německo a byl přitom postřelen československými pohraničníky. V návaznosti na to byl převezen do Vojenské nemocnice Plzeň a poté byl předán bezpečnostním orgánům Německé demokratické republiky. V řízení dále nebylo sporné, že usnesením Okresního soudu v Domažlicích ze dne 6. 8. 2019 č. j. 0 Nt 4904/2019-20 [srov. č. 1. 4 vyžádaného spisového materiálu] byla vyslovena stěžovatelova účast na soudní rehabilitaci ve smyslu zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudní rehabilitaci“), a to právě ve vztahu k nezákonnému omezení osobní svobody od 21. 7. 1989 do 28. 7. 1989, souvisejícímu s jeho zadržením a postřelením při pokusu o překročení státní hranice.

3. V návaznosti na rozhodnutí o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci žalovaná stěžovateli poskytla v souvislosti s popsáním incidentem částku 1 027 Kč sestávající se z paušální náhrady ušlého výdělku ve výši 667 Kč, paušální náhrady nákladů vazby ve výši 160 Kč a paušální náhrady nákladů trestního řízení ve výši 200 Kč. Naopak nebylo vyhověno stěžovatelovu požadavku na náhradu škody na zdraví, neboť tato podle žalované nebyla k okamžiku podání stěžovatelovy žádosti o odškodnění řádně vyčíslena ani doložena.

4. Stěžovatel si proto nechal vypracovat bodové ohodnocení újmy na zdraví, jež se následně stalo součástí argumentace v řízení před obecnými soudy, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí. V průběhu řízení před obvodním soudem přitom stěžovatel sám vzal žalobu částečně zpět co do požadavku na zaplacení částky 448 500 Kč představující náhradu za ztížení společenského uplatnění v rozsahu 1200 bodů a náhradu bolestného v rozsahu 335 bodů, a nově žádal odškodnění toliko v rozsahu nesporných 370 bodů po 15 Kč za jeden bod podle vyhlášky ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, Státního sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění při pracovních úrazech a nemocech z povolání a k provedení § 444 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění do 28. 1. 1993 (dále jen „vyhláška č. 32/1965 Sb.“), když ovšem základní odškodnění podle této vyhlášky žádal zvýšit na pětinasobek. Souhrnně tedy po částečném zpětvzetí žaloby požadoval присouzení částky 27 750 Kč. Navýšení odškodnění nad základní částku odůvodňoval tím, že v jeho případě došlo k porušení Paktu a že osoby, které se tohoto porušení měly dopustit, byly v době rozhodování obvodního soudu trestně stíhány (stěžovatel v této souvislosti odkazoval na eventuální trestní odpovědnost bývalého premiéra L. Š., bývalého ministra vnitra V. V. a bývalého tajemníka ÚV KSČ J. F.).

5. S ohledem na částečné zpětvzetí žaloby stěžovatelem obvodní soud usnesením ze dne 2. 5. 2022, č. j. 37 C 118/2021-28, řízení o žalobě stěžovatele co do částky 448 500 Kč zastavil. Výrokem I. v záhlaví citovaného rozsudku pak žalované uložil povinnost zaplatit stěžovateli částku 5 500 Kč; co do částky 22 200 Kč žalobu zamítl (výrok II.) a stěžovateli uložil zaplatit žalované náklady řízení ve výši 1 200 Kč (výrok III.).

6. Obvodní soud vyšel z toho, že stěžovatel byl účasten soudní rehabilitace v souvislosti s nezákonným omezením jeho osobní svobody na území Československé socialistické republiky při pokusu o přechod státní hranice, kdy byl při pokusu o přechod státní hranice

postřelen československými pohraničníky a v příčinné souvislosti se zásahem pohraničníků utrpěl újmu na zdraví v rozsahu 370 bodů, když s ohledem na intertemporální ustanovení je nutno na stěžovatelovu věc – s ohledem na okamžik, kdy ke škodní události došlo (resp. kdy došlo ke vzniku bolesti) – aplikovat zejména příslušná ustanovení vyhlášky č. 32/1965 Sb. Žádal-li stěžovatel přiznání pětinasobku základního odškodnění s odkazem na § 7 odst. 3 vyhlášky č. 32/1965 Sb., obvodní soud dovodil, že poškozenému přiznanou náhradu nelze navyšovat pouze z důvodu časového odstupu, který uplynul mezi rozhodnutím o odškodnění a předmětným zraněním, a to zejména proto, že stěžovateli v dřívějším uplatnění nároku fakticky nic nebránilo a mimořádné zvýšení odškodnění přichází podle obvodního soudu v úvahu jen ve výjimečných případech hodných zvláštního zřetele. Výjimečnost případu přitom nelze podle obvodního soudu vzdor přesvědčení stěžovatele dovodit jen z faktu, že v daném případě byl porušen mimo jiné Pakt, když naopak samotné porušení dané mezinárodní smlouvy bylo jedním z předpokladů pro účast stěžovatele na soudní rehabilitaci; nejde tedy o žádnou okolnost, která by stěžovatelův případ individualizovala a která by proto mohla představovat kritérium pro aplikaci § 7 odst. 3 vyhlášky 32/1965 Sb. Výjimečné okolnosti stěžovatelova případu nepředstavuje ani tvrzení o trestním stíhání bývalých vrcholných představitelů Československé socialistické republiky; žádné jiné okolnosti hodné zřetele ve smyslu § 7 odst. 3 zmiňované vyhlášky pak stěžovatel podle obvodního soudu neuvedl, a proto byla v uvedeném rozsahu žaloba zamítnuta.

7. O odvolání do výroku II. a III. rozsudku obvodního soudu rozhodl městský soud ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že rozsudek obvodního soudu se v jeho zamítavém výroku II. potvrzuje a ve výroku III. o nákladech nalézacího řízení se mění tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok I. rozsudku městského soudu). Výrokem II. pak městský soud rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Městský soud dospěl k závěru, že obvodní soud dostatečně zjistil skutkový stav věci, který ostatně nebyl mezi účastníky sporný, věc rovněž správně posoudil po právní stránce, když odůvodnění rozhodnutí vyhovuje požadavkům § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „o. s. ř.“ nebo „občanský soudní řád“), neboť se s argumentací účastníků řádně vypořádal. Obvodní soud tak správně dospěl k závěru, že je dán nárok stěžovatele na náhradu škody na zdraví (bolestného), který mu vznikl v příčinné souvislosti s jeho postřelením pohraničníky při pokusu o přechod státní hranice, když i podle městského soudu je třeba výši náhrady škody stanovit podle vyhlášky č. 32/1965 Sb., takže hodnota jednoho bodu odpovídá částce 15 Kč.

8. Argumentace stěžovatele, že na jeho věc neměla být uvedena vyhláška aplikována, neboť byla dávno zrušena a odporuje zásadám přiměřeného odškodnění, jak je zmiňuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), není podle městského soudu namístě, neboť takový postup nedovolují přechodná ustanovení občanského zákoníku, ani přechodná ustanovení vyhlášky k § 444 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., tedy vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška č. 440/2001 Sb.“). Rovněž podle městského soudu v dané věci nejsou důvody pro navýšení odškodnění podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 32/1965 Sb., neboť důvodem pro takové navýšení nemůže být pouze okolnost, že z dnešního pohledu je hodnota bodu oceněná uvedenou vyhláškou nízká. Předmětem daného řízení je přitom odškodnění bolesti, nikoliv odškodnění zásahu do jiných osobnostních práv, jako je například lidská důstojnost, čest nebo dobrá pověst. Přistoupil-li městský soud ke změně výroku obvodního soudu o náhradě nákladů řízení, vyšel z toho, že stěžovatel uplatnil v řízení dva nároky – náhradu za ztížení společenského uplatnění a náhradu bolestného, přičemž s jedním nárokem byl úspěšný a s druhým nikoliv. Proto městský soud rozhodnutí o náhradě nákladů řízení změnil tak, jak je výše rekapitulováno.

9. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že i podle § 6 odst. 1 vyhlášky č. 32/1965 Sb. bylo na lékaři, aby posoudil, zda je namísto zvýšení bodového ohodnocení; pokud se k takovému postupu lékař věci stěžovatele přiklonil, měl toto rozhodnutí obecný soud akceptovat. Stěžovatel se navíc domnívá, že v jeho případě mu náleželo i zvýšení podle § 7 odst. 3 vyhlášky 32/1965 Sb., neboť jeho případ je dostatečně výjimečný a hodný mimořádného zřetele a soud měl odškodnění navýšit tak, aby bylo přiměřené. Ostatně § 2958 občanského zákoníku vychází z toho, že odškodnění má být vyměřeno podle zásad slušnosti. Obecné soudy ve stěžovatelově věci porušily údajně i čl. 95 odst. 1 Ústavy, neboť si vůbec nekladly otázku, do jaké míry je aplikace vyhlášky č. 32/1965 Sb. v souladu se smyslem a účelem odškodňování, jak je chápán v roce 2022.

II. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil městský soud tak, že zcela setrvává na důvodech, jak je vyložil v odůvodnění napadeného rozhodnutí, pročež na tyto odkazuje.

11. Obvodní soud ve svém vyjádření uvedl, že právo na spravedlivý proces neznamená, že v rámci soudního řízení bude vydáno rozhodnutí, jež bude konvenovat názoru jednoho účastníka. Obvodní soud podle svého přesvědčení nemohl přistoupit k navýšení stěžovateli přiznaného odškodnění, neboť stěžovatel sám žádné okolnosti svědčící pro takové navýšení netvrdil a soud je sám nemohl dohledávat, už proto, že by tím porušil zásadu rovnosti ve vztahu k oběma účastníkům řízení. Na věc stěžovatele pak nemohlo být aplikováno ani ustanovení § 2958 občanského zákoníku (zakotvující, že výši náhrad při poškození zdraví možno určit též podle zásad slušnosti – pozn. Ústavní soud), neboť tomu brání princip zákazu retroaktivity; ostatně stěžovatel ani netvrdil, že by v jeho případě došlo ke krutosti nebo bezohlednosti, urážející obyčejné lidské cítění (srov. § 2 odst. 3 občanského zákoníku, podle něhož výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění – pozn. Ústavní soud), které by mělo eventuální navýšení odškodnění odůvodňovat. I podle obvodního soudu přitom stěžovateli nic nebránilo v tom, aby svůj nárok uplatnil dříve tak, aby se přiznaná částka odškodnění jevila hodnotnější.

12. Za žalovanou – v rámci řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastníci – se k ústavní stížnosti vyjádřil Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který zdůraznil, že stěžovatelův nárok se týká bagatelní částky, jak je definována občanským soudním řádem, přičemž s touto okolností se stěžovatel v ústavní stížnosti vůbec nevypořádává. Ani podle názoru vedlejší účastnice pak nelze odškodnění navyšovat jen z důvodu časového odstupu od okamžiku události, která k poškození vedla. Podle vedlejší účastnice v tomto případě nejsou dány ani mimořádné okolnosti odůvodňující navýšení stěžovateli přiznaného odškodnění.

13. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení Ústavní soud nezasílal stěžovateli k replice, neboť tato zásadně nepřesahují rámec argumentace ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí, takže by to bylo zjevně neúčelné.

III. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod <https://nalus.usoud.cz>]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož

byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nálezn sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele; Ústavní soud přitom nepřehlédl, že obecné soudy stěžovateli přisoudily bagatelní částku ve smyslu občanského soudního řádu, tato okolnost však v daném případě sama o sobě nemohla zapříčinit zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnosti, neboť z důvodů popsaných níže zatím není stanoveno, jaká výše odškodnění je v případě stěžovatele přiměřená. Na bagatelnost proto nelze zatím usuzovat, neboť tato v řízení vyplynula až s ohledem na částečně nesprávné závěry obecných soudů, na něž ostatně reagoval i sám stěžovatel ještě v průběhu řízení, když dílem vzal svou žalobu zpět.

III/1 Ke svobodě pohybu obecně

15. Z výše uvedené rekapitulace lze dovodit, že stěžovatel se v roce 1989 rozhodl realizovat jedno ze svých přirozených práv negativní povahy, jež naplňuje autonomii jednotlivce a do níž má stát povinnost v maximální možné míře nezasahovat [srov. k tomu např. Bartoň, Michal a kol. *Základní práva*. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 59 a násl.] – svobodu pohybu (respektive svobodu pobytu). Tuto svobodu ve svém čl. 13 definuje i Všeobecná deklarace lidských práv ratifikovaná 10. prosince 1948, představující ve své podstatě první lidskoprávní dokument, jenž měl za cíl překonat teritoriální omezenost doposud platných (a mnohdy z pohledu 50. let minulého století již historických) lidskoprávních katalogů akceptovaných jen v euroamerické části světa. Z formulací použitých čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv pak více či méně vycházejí nejen definice svobody pohybu (pobytu) zakotvené v právních rádech jednotlivých národních států (srov. k tomu např. čl. 14 Listiny nebo čl. 11 německého Základního zákona), ale také vymezení použité v čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě (dále jen také „Protokol“). Pro vyložení souvislostí vztahujících se ke svobodě pohybu (pobytu) bude přitom využito právě závěrů vázících se k Úmluvě, resp. ke zmiňovanému Protokolu, neboť zakotvení tam uvedené je dostatečně obecné a zároveň je kontinuálně vykládáno k tomu zřízeným orgánem – Evropským soudem pro lidská práva (resp. dříve též Evropskou komisí pro lidská práva).

16. S odkazem na uvedené lze proto vyjít z toho, že se rozlišuje právo pobytu v rámci daného státu, právo zvolit si konkrétní místo pobytu a právo opustit kteroukoliv zemi, tedy i tu, k níž má konkrétní osoba státoobčanský vztah. Právo zvolit si místo pobytu, ať už ve vztahu ke konkrétnímu státu nebo úzeji ke konkrétnímu místu v rámci státu (například městu atp.), může být omezeno podmínkami (srov. k tomu podmínka „právoplatného zdržování se“ v rámci čl. 2 odst. 2 Protokolu nebo podmínka „oprávněného zdržování se“ podle čl. 14 odst. 2 Listiny), jež jsou podrobněji konkretizovány. Protokol tak vypočítává, že případná omezení svobody pohybu (pobytu) musí být stanovena zákonem a musí být přijatelná (legitimní) z hlediska nezbytnosti fungování demokratické společnosti. Právo jedince zdržovat se v konkrétním státě, na konkrétním místě nebo opustit kteroukoliv zemi pak podle Protokolu může být z hlediska (nezbytného) fungování demokratické společnosti omezeno z důvodu ochrany národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, z důvodu ochrany veřejného pořádku, z důvodu předcházení zločinnosti, z důvodu ochrany zdraví a morálky či z důvodu ochrany práv a svobod jiných (srov. k tomu obdobně kritéria uvedená v čl. 14 odst. 3 Listiny či v čl. 11 odst. 2 Základního zákona). Z uvedeného vyplývá, že i když by v konkrétní situaci byl dán některý z uvedených důvodů sám o sobě, musí být zkoumáno, zda omezení svobody pohybu (pobytu) je jediným možným

způsobem, jak ochrany některého legitimního důvodu (ochrany národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti atd.) dosáhnout; v této souvislosti pak musí být mimo jiné zkoumáno, zda důvody omezení svobody trvají, přičemž z hlediska přiměřenosti omezení musí být takové omezení – například právě z hlediska jeho trvání – zkoumáno i pohledem zájmů konkrétní osoby, která je v realizaci své svobody omezena, a to zejména i proto, že realizace svobody pohybu (pobytu) se zpravidla prolíná s naplňováním (realizací) ostatních základních práv a svobod [srov. k tomu například rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. února 1994 ve věci stížnosti č. 12954/87, *Raimondo proti Itálii* nebo rozsudek ze dne 23. 5. 2006 ve věci stížnosti č. 46343/99, *Riener proti Bulharsku*].

17. V kontextu nyní hodnoceného případu je pak podstatné, že obecně platí, že jednotlivci nemůže být bráněno v opuštění kterékoliv země (tedy ani země, k níž má státoobčanský vztah), a to ani tehdy, nachází-li se na území jiného státu (k němuž státoobčanský vztah nemá), existuje-li jiná země, která je ochotna a připravena takového jedince přijmout [srov. k tomu Meyer-Ladewig, Jens a kol. *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: Handkommentar*. 4. vyd. Baden-Baden: Nomos, 2011, s. 795 a násl.]. Omezení možnosti opustit kteroukoliv zemi tak může být odůvodněno – jak naznačeno výše – jen s ohledem na legitimní kritéria, která jsou předem a zřetelně vymezena. Samotná existence legitimního důvodu k omezení svobody pohybu ve vztahu k možnosti opustit kteroukoliv zemi ale není bezvýhradně určující a legitimita takového důvodu se může v čase proměňovat. Konkrétně pak tedy například existence daňového nedoplatku může být důvodem pro omezení svobody vycestovat (opustit zemi), ale jen tehdy, může-li takové opatření (podřaditelné pod ochranu veřejného pořádku ve smyslu odst. 3 čl. 2 Protokolu) vést k uhrazení dluhu; takové opatření (omezení svobody pohybu) nicméně nemůže sloužit jako trest [srov. k tomu výslovně bod 109 odůvodnění rozsudku *Riener proti Bulharsku*]. Stejně tak eventuální omezení rozhodnutí jednotlivce opustit kteroukoliv zemi nemůže být odůvodněno veřejným zájmem demokratické společnosti (tedy kritériem ve smyslu odst. 4 čl. 2 Protokolu), neboť takové širší omezení (ve srovnání s důvody uvedenými pod odst. 3 téhož ustanovení) lze vztáhnout jen k možnosti zdržovat se v konkrétním státě nebo na konkrétním místě v rámci státu, a to ještě za specifických podmínek. Jinak řečeno, rozhodnutí jednotlivce opustit kteroukoliv zemi nemůže být omezeno z hlediska státní moci ani například ve snaze zabránit odlivu pracovní síly atp.

18. Lze tedy shrnout, že svoboda pohybu (pobytu) patří do skupiny přirozených práv člověka, do níž by mělo být veřejnou mocí zasahováno jen v nejnútnejších případech. Zmíněná svoboda je totiž jedním z předpokladů svobody jednání člověka, jakožto tvůrčí, myslící bytosti; prostřednictvím svobody pohybu (pobytu) je realizována řada dalších práv a svobod člověku vlastních. Omezení svobody pohybu (pobytu) tedy nemůže být chápáno jako přiměřený, natožpak časově neohraničený trest.

III/1/1 Ke svobodě pohybu v případě stěžovatele

19. V rámci rekapitulace skutečností plynoucích ze spisu obvodního soudu sp. zn. 37 C 118/2021 bylo uvedeno, že Okresním soudem v Domažlicích bylo rozhodnuto o účasti stěžovatele na soudní rehabilitaci podle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci, neboť stěžovatel byl omezen na osobní svobodě a byl postřelen při pokusu o přechod tehdejší státní hranice mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo, v čemž bylo tehdejší státní mocí spatřováno naplnění pokusu trestného činu opuštění republiky podle § 8 odst. 1, ve spojení s § 109 odst. 1 a odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném k 31. 1. 1990 (dále jen „trestní zákon“). Právě zmíněné je výslovně uvedeno i v odstavci III. odůvodnění usnesení Okresního soudu v Domažlicích o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci, kdy stěžovatelova účast na ní je vztažena k trestnímu řízení (v rámci

něhož byl stěžovatel zbaven osobní svobody), vedenému právě pro pokus o spáchání trestného činu opuštění republiky. V důvodové zprávě k zákonu o soudní rehabilitaci [srov. sněmovní tisk č. 303, Federální shromáždění ČSSR, 1986 – 1990, Důvodová zpráva, Zvláštní část, K § 2] se pak mimo jiné praví, že skutkové podstaty zločinů, trestných činů, přečinů nebo přestupků (dále také souhrnně též „deliktů“) vypočtených v zákoně o soudní rehabilitaci – kam byl zařazen i trestný čin opuštění republiky – byly při své aplikaci v období totalitní vlády jedné strany od února roku 1948 do ledna roku 1990 používány k nejhrubšímu porušování zákonnosti s tím, že takové skutkové podstaty deliktů měly výrazný politický charakter. Zákonodárce se přitom zjevně rozhodl – při vědomí kontinuity se starým právem a hodnotové diskontinuity se starým režimem [srov. k tomu nálezn sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb)] – přijmout částečnou odpovědnost Československé federativní republiky, respektive později České republiky (jakožto právních nástupců Československé socialistické republiky) za takto spáchané bezprávní a tresty uložené v souvislosti s takovými delikty zrušit a oběti takového bezprávní odškodnit. Důvodová zpráva k zákonu o soudní rehabilitaci pak dále uvádí, že pro soudní rehabilitaci byly vybrány jen takové delikty, které neměly za následek smrt, újmu na zdraví nebo rozsáhlejší majetkovou škodu.

20. Vycházel-li přitom Ústavní soud v úvodu části III/1 odůvodnění tohoto nálezu z obecných závěrů formulovaných ke svobodě pohybu (pobytu), jak ji zmiňuje Protokol k Úmluvě, není takový postup v rozporu ani s výkladem časové působnosti Úmluvy (respektive jejího Protokolu). Bylo totiž zjevně rozhodnutím lidem legitimizovaného zákonodárce ve smyslu bodu 10 odůvodnění stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (ST 39/75 SbNU 707; 297/2014 Sb.), rozhodl-li se napravovat některé křivdy z minulosti způsobené státní (totalitní) mocí; řečeno jinak, zákonodárce se sám rozhodl rehabilitovat jednotlivce, kterým zjevně mimo jakékoliv demokratickou společností akceptované důvody bylo státní mocí bráněno, aby opustili „kteroukoli zemi“ a byli trestáni za realizaci svého základního práva. Byl-li tak stěžovatel rehabilitován ve vztahu ke spáchání pokusu trestného činu opuštění republiky se všemi s tím spojenými důsledky, včetně možnosti odškodnění, bylo tím uznáno, že došlo k zásahu mimo jiné do stěžovatelovy svobody pohybu.

III/2 Výše odškodnění za poškození zdraví a včasnost uplatnění nároku ze strany stěžovatele

21. Jak se podává ze shora provedené rekapitulace věci, kromě roviny zasažení svobody pohybu byl stěžovatel zbaven osobní svobody a současně bylo poškozeno jeho zdraví v důsledku postřelení. Tyto okolnosti byly v daném případě nesporné.

22. Sporná však v rámci řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, zůstala výše odškodnění bolestného. Obecné soudy přitom vyšly z lékařské zprávy popisující rozsah poškození zdraví stěžovatele, jež mělo odpovídat 370 bodům. Oba soudy se rovněž shodly – vzhledem k relevantnímu znění vyhlášky č. 32/1965 Sb. – na hodnotě 15 Kč za 1 bod; hodnota náhrady bolestného tak v případě stěžovatele dosahovala podle obecných soudů částky 5 500 Kč. Stěžovatel se však domníval a domnívá (jak plyne i z rekapitulace jeho stížnostní argumentace), že hodnota jednoho bodu by měla být v jeho případě pětinasobná.

23. V daném kontextu lze podle Ústavního soudu obecným soudům přisvědčit v tom, že důvody k násobnému navýšení odškodnění ve prospěch stěžovatele nemohou spočívat v tom, že bývalí ústavní činitelé Československé socialistické republiky byli za způsob, jakým vykonávali jim svěřené funkce, trestně stíháni.

24. Na druhou stranu ale v řízení nebyly sporné okolnosti, za nichž k poškození zdraví stěžovatele došlo. Tyto okolnosti ovšem nutno podle přesvědčení Ústavního soudu považovat – bez ohledu na koncepci soudy aplikované vyhlášky č. 32/1965 Sb. – za mimořádné.

To už proto, že sama tato vyhláška byla vydána k odškodnění bolestného a odškodnění ztížení společenského uplatnění při pracovních úrazech a nemocech z povolání, když výše odškodnění musela být podle této vyhlášky přiměřená povaze poškození zdraví a průběhu léčení poškozeného. Již z povahy věci přitom podle Ústavního soudu nelze stavět na srovnatelnou úroveň situaci, kdy na stěžovatele střeleli pohraničníci na straně jedné a zranili jej při realizaci jeho základního práva, a okolnosti vzniku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání na straně druhé. Byla-li totiž bolest ve vztahu k § 444 zákona č. 40/1964 Sb. definována [srov. k tomu Škárová, Marta. § 444 (Škoda na zdraví). In: Švestka a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1294] jako každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví, možno podle Ústavního soudu spravedlivě uznat, že stěžovatel musel minimálně násobně duševně více strádat, neboť si například nemohl být jist tím, jaká kvalita ošetření mu bude – jako osobě, jež se dopustila deliktu politického charakteru – poskytnuta, nemluvě ani o tom, že nedošlo-li by v krátké době k pádu komunistického totalitního režimu, bylo lze se obávat z dalšího právního i faktického postihu tehdejší vládnoucí mocí. Už z toho důvodů nemůže být základní výše odškodnění stanovená vyhláškou č. 32/1965 Sb., ve znění pro posuzovanou věc relevantním, přiměřená (jak to ale obecně vyžaduje její § 2), byla-li normotvůrcem koncipována pro odškodňování pamatující na zcela jiné situace, než byla situace, v jaké se nacházel stěžovatel.

25. O (ne)přiměřenosti výše stěžovateli přiznaného odškodnění ovšem možno podle Ústavního soudu uvažovat i v dalších a širších souvislostech. Vzhledem k výše zmíněnému politickému charakteru stěžovatelem spáchaného deliktu (řeceno slovy shora citované důvodové zprávy k zákonu o soudní rehabilitaci) mohl stěžovatel o odškodnění své osoby uvažovat nejdříve až po změně politických poměrů v Německu i v České republice, tedy někdy v průběhu 90. let minulého století.

26. Ke skutečně reálnému a úspěšnému uplatnění odškodnění přitom byla nutná nejen existence pozitivního práva zakotvujícího hmotněprávní i procesněprávní nástroje, jak se takového nároku domoci, ale byla k tomu nutná též reálná změna společenské konstelace [jedna věc totiž je, zda existuje právní předpis odškodnění (rehabilitaci) umožňující, a jiná věc je, zda a jak je takový předpis v praxi uplatňován a naplňován]. Ústavní soud přitom v této souvislosti při řešení jiného případu, vztahujícího se též k odčinění škody na zdraví (tehdy způsobené zdravotnickým zařízením) rovněž vzniklé v období změny společenských poměrů v 90. letech minulého století, mimo jiné konstatoval, že uplatnění nároku vázaného na poškození zdraví bylo v té době deformováno celkovým pohledem na jednotlivce (a to jak z pohledu hodnocení jednotlivce na sebe samého, tak i z pohledu nazírání společnosti na jednotlivce), neboť zájmy a potřeby jednotlivce byly hodnoceny toliko jako prostředek jiných cílů; teprve později docházelo k tomu, že veřejná moc začala jednotlivce a ochranu jeho zájmů vnímat jako smysl a důvod své existence (primát jednotlivce před státem). Řeceno jednoduše, k uplatnění nároku souvisejícího s odškodněním bezpráví způsobeného totalitní mocí bylo kromě existence pozitivního práva nutno překonat též zažitou a všudypřítomnou představu o nedotknutelnosti státní moci [srov. k tomu výslovně nálezný sp. zn. IV. ÚS 262/10 ze dne 16. 9. 2010 (N 198/58 SbNU 749)].

27. Z veřejně přístupných údajů, zpracovávaných Českým statistickým úřadem [srov. k tomu ČSÚ. *Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v nár. hospodářství ČR (bez podlim. ek. subjektů) podle odvětví za období let 1993 až 2009*. (online). ©2022 (cit. 2022-12-26). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislechvy42dggohg>], se dále podává, že přiměřená hrubá měsíční mzda zaměstnanců v národním hospodářství postupně dosahovala (ve svém úhrnu) těchto hodnot: 5 904 Kč v roce 1993, 7 004 Kč v roce 1994, 8 307 Kč v roce 1995, 9 825 Kč v roce 1996, 10 802 Kč v roce 1997, 11 801 Kč v roce 1998, 12 797 Kč v roce 1999 a 13 594 Kč v roce 2000.

28. Obecné soudy v odůvodnění ústavní stížností napadených rozhodnutí zdůrazňují myšlenku – jejíž relevanci není možné ani podle Ústavního soudu zcela přehlížet – že hájil-li by stěžovatel svá práva dříve (tedy nikoliv např. až v roce 2019, kdy bylo vydáno rozhodnutí o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci), mělo by i odškodnění stěžovateli přiznané na základě pro věc relevantního znění vyhlášky č. 32/1965 Sb. mnohem větší reálnou hodnotu. Ve srovnání s údaji o hrubé průměrné mzdě to ale znamená, že bylo-li v rámci řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, stěžovateli přiznáno odškodnění ve výši 5 500 Kč, obdržel bez ohledu na další ekonomické ukazatele (jako je například inflace), ekvivalent průměrné hrubé měsíční mzdy (vztaženo k roku 1993), resp. zhruba její polovinu ve vztahu k roku 2000. Rovněž z tohoto pohledu proto podle Ústavního soudu nelze – vzhledem k okolnostem, při nichž k poškození zdraví stěžovatele došlo – stěžovateli přiznanou částku považovat za přiměřenou.

29. Ústavní soud se tedy domnívá, že onen časový odstup, s nímž stěžovatel přistoupil k realizaci ochrany svých práv – byť jej nelze pominout – nemůže být při určení přiměřené výše odškodnění výlučně určující. I kdyby totiž stěžovateli obecné soudy v 90. letech – přičemž i ony by musely překonat společenské paradigma, jak naznačeno v nálezu sp. zn. IV. ÚS 262/10 – přiznaly stěžovatelem žádanou náhradu, nelze o ni zpětně, s jistou dávkou samozřejmosti, uvažovat jako o automaticky akceptovatelné; k takovému zjednodušení ale ve svém důsledku úvaha obecných soudů podle Ústavního soudu směřuje.

30. Uvedené východisko možno pak číst i v kontextu toho, že teprve 24. 7. 2019 vydal Spolkový správní soud Německa rozsudek (sp. zn. BVerwG 8 C 1.19; <https://www.bverwg.de/240719U8C1.19.0>), v němž mimo jiné dovodil, že opatření činěná tehdejší Německou demokratickou republikou omezující přechod hranice do Spolkové republiky Německo nelze hodnotit jen jako opatření směřující proti neurčitému počtu osob (tedy zejména proti všem obyvatelům Německé demokratické republiky), ale i jako opatření směřující proti konkrétním jednotlivcům, kteří se pokoušeli státní hranici překonat. Takoví jednotlivci proto musí být podle Spolkového správního soudu rehabilitováni, neboť uvedená opatření omezující přechod státní hranice nutno ve vztahu k nim hodnotit jako protiprávní.

31. V dané souvislosti Ústavní soud odkazuje rovněž na svou recentní judikaturu [srov. k tomu nálezu sp. zn. III. ÚS 450/20 ze dne 28. 4. 2020 (N 80/99 SbNU 461) a v něm citovaná další rozhodnutí], podle níž na stát jako účastníka v soudním řízení, zvláště jde-li o řízení o náhradu škody (újmy), jež měl svou činností způsobit, mají být kladeny vyšší nároky než na subjekt jiný; stát jako subjekt *sui generis* při hodnotách, na nichž je založen, v jeho výsostném postavení, musí vystupovat jako vzor pro své občany, a to i tehdy, mělo-li by to být na úkor jeho eventuálního úspěchu v soudní při. Uvedený princip pak musí podle Ústavního soudu vystoupit do popředí o to více, domáhá-li se zjevně poprávu odškodnění jedinec, který není českým státním občanem a na němž lze o to méně spravedlivě požadovat, aby se orientoval v právním řádu cizího státu. I touto perspektivou nutno tedy podle Ústavního soudu hodnotit otázku, zda stěžovatel uplatnil svůj nárok včas, resp. zda by odškodnění mu přiznané mělo větší hodnotu, kdyby jej uplatnil dříve.

IV. Závěr

32. V kontextu uvedeného tedy Ústavní soud uzavírá, že výše odškodnění (náhrada) za bolest, jež obecné soudy stěžovateli (i v relaci na jimi v řízení provedené procesní úkony, prostřednictvím nichž vzal částečně žalobu zpět) přiznaly, není přiměřené. Bude tedy na obecných soudech, aby po tomto kasačním zásahu Ústavního soudu navázaly na svá dosavadní skutková zjištění a již přijaté právní závěry a znovu se pokusily nalézt spravedlivou výši odškodnění, kterou lze stěžovateli v rámci soudního řízení přiznat.

33. Na tomto místě Ústavní soud připomíná, že obecné soudy nejsou podle čl. 95 odst. 1 Ústavy výkladem *a contrario* vázány podzákoným právním předpisem. Jistě tedy mohou vycházet například z rámce daného vyhláškou č. 32/1965 Sb., ovšem v rozsahu, v němž by na základě této vyhlášky nemohly stěžovateli přiznat „přiměřené odškodnění“ (jak to obecně zmiňuje sama tato vyhláška), ji nepoužijí. Obdobně ostatně postupoval například Nejvyšší správní soud, když se v rámci rozsudku ze dne 7. 3. 2007 č. j. 6 Ads 4/2006-32 [rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jsou dostupná pod <https://vyhledavac.nssoud.cz>] rozhodl neaplikovat podzákoný právní předpis (tehdy nařízení vlády), neboť podle něj odporovalo smyslu a účelu rehabilitačního zákonodárství. Omezovalo totiž vyplácení příplatku k důchodu ve vztahu k osobám, které byly v období nesvobody umístěny do tábora nucených prací, aniž pro nevyplácení příplatku existoval racionální důvod (tehdejší stěžovatelka přitom byla do takového zařízení umístěna – když nadto byla předtím omezena na svobodě i vazebně – proto, že se pokusila překonat státní hranici mezi tehdejší ČSR a Rakouskem). Nejvyšší správní soud v citovaném rozsudku upozornil mimo jiné na absenci dostatečných systémových vazeb mezi rehabilitačními předpisy ve formě zákona, jímž se zákonodárce snažil alespoň částečně odčinit křivdy spáchané totalitní mocí, a prováděcími podzákonými předpisy, které měly uvedené rehabilitační předpisy ve formě zákona provádět. Naznačená absence systémových vazeb je přitom podle Ústavního soudu přítomna i v rámci nyní aplikovaných předpisů.

34. S ohledem na všechny uvedené důvody tedy Ústavní soud přistoupil podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení ústavní stížností napadených rozhodnutí (respektive jejich jednotlivých výroků), neboť jsou rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny a s čl. 6 odst. 1 Úmluvy; obecné soudy porušily stěžovatelovo právo na spravedlivý proces a soudní ochranu tím, že při svých úvahách o přiměřené výši stěžovateli přiznaného odškodnění nedostatečně zhodnotily výjimečné okolnosti stěžovatelova případu. Uvedeným způsobem – tedy zrušením rozhodnutí (jejich jednotlivých výroků) – Ústavní soud rozhodl bez přítomnosti účastníků a bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

P o u ě n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 10. ledna 2023

Jiří Zemánek
předseda senátu